

Nr 148.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag för budgetåret 1949/50 till viss försöksverksamhet m. m.; given Stockholms slott den 11 mars 1949.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Josef Weijne.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 11 mars 1949.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, MOSSBERG, WEIJNE, KOCK, ANDERSSON.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anmäler härefter chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Weijne, fråga om anvisande av anslag för budgetåret 1949/50 till viss försöksverksamhet m. m.

I skrivelse den 30 augusti 1948 hemställde skolöverstyrelsen om anvisande för nästa budgetår av ett reservationsanslag av 100 000 kronor till försöksverksamhet m. m. Av beloppet avsågos 50 000 kronor för framställning av minst två kortare instruktionsfilmer och återstoden för fortsatta försök med ljudfilm vid språkundervisningen och för annan försöksverksamhet.

I anledning av förslaget tillstyrkte jag i årets statsverksproposition (punkten 165) anvisande av ett reservationsanslag av 50 000 kronor för ifrågasvarande ändamål samt anförde, att det borde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela de bestämmelser angående anslagets disposition, som kunde befinnas erforderliga.

I en till ecklesiastikdepartementet den 13 januari 1949 inkommen skrivelse har *skolöverstyrelsen* framlagt vissa förslag till inrättande inom överstyrelsen av en rotel för pedagogisk försöksverksamhet m. m. Därvid framhålles som ett karakteristiskt drag i de senaste årens skoldebatt, att man mer än förr ställer frågor, som kunna besvaras blott genom psykologisk grundforskning, och att man ofta synes hoppas att på empirisk väg — genom försöksverksamhet — nå fram till avgöranden på punkter, där man förr måste nöja sig med vaga överväganden. Icke minst hade de direkta förarbetena för den stundande skolreformen klargjort behovet av en målmedveten bearbetning av en rad pedagogiska problem efter båda dessa linjer, den vetenskapliga och den praktiska.

För verksamhetens organisation och ledning och för främjande av de många enskilda initiativen på området erfordrades, framhåller överstyrelsen vidare, centrala organ, vilkas organisation tid efter annan måste överses för att avpassas efter arbetsuppgifternas mängd, art och angelägenhetsgrad. För den vetenskapliga försöksverksamheten funnes redan ett dylikt organ, nämligen psykologisk-pedagogiska institutet. För den mer praktiskt inriktade verksamheten borde upprättas en särskild rotel inom skolöverstyrelsen. Här om anföres närmare följande.

Inom det svenska skolväsendet har, icke minst under de senaste åren, pågått en icke alldeles obetydlig försöksverksamhet under skolöverstyrelsens ledning. Överstyrelsen vill erinra om försöken med inbyggda praktiska linjer, med engelska som begynnelsespråk och med kombinerade skrivningar i de moderna språken, vilka lett till att de prövade anordningarna åren 1945, 1946 och 1948 successivt upptagits som fasta beståndsdelar av undervisningssystemet. Försöken med prövningsfri intagning ha nu förts så långt, att beslut torde kunna meddelas under loppet av instundande år. Försök med undervisning i ryska och spanska pågå, och vissa experiment med reducerade timplaner på realskolestadiet ha just igångsatts. Vid seminarierna pågår för närvarande en lovande försöksverksamhet rörande det inre arbetet, varvid schemabundenheten minskats och friare arbetsformer eftersträvas. Vid några seminarier ha experiment påbörjats med lämplighetsprov och psykologiska prov som intagningsgrund. Inom folkundervisningen pågå talrika försök, som i viss utsträckning fordra överstyrelsens medverkan. Dit höra försök med engelska på olika stadier, försök med åttaåriga folkskoletyper och inbyggda realskollinjer samt försök med reducerad timplan i småskolan och vissa förstärkningsanordningar. Det centrala organisationsarbetet för de standardiserade proven i folkskolan ombesörjes sedan flera år av skolöverstyrelsen. En omfattande undersökning av skolungdomens studievanor har påbörjats och kommer att läggas till grund för utarbetandet av studiehandledningar för lärjungar i olika skolformer. Under överstyrelsens inseende stå

slutligen även försöken med kombinerad korrespondens- och radiounder-
visning i engelska för folkskolan.

Både valet av uppgifter för försöksverksamheten och verksamhetens for-
mer påverkas dock i rätt hög grad av överstyrelsens nuvarande organisation
och arbetsförhållanden. Villkoret för att försöken över huvud taget skola
kunna igångsättas under överstyrelsens ledning är ofta, att de kunna upp-
läggas efter riktlinjer, som vid försökens början centralt fastställas, och
sedan fullföljas utan tidskrävande rådgivning i detaljarbetet och utan mera
ingående kontroll från överstyrelsens sida. Överstyrelsen kan däremot med
sina nuvarande resurser i regel icke inlåta sig på en försöksverksamhet, som
fordrar att försöken i alla enskildheter följas och att regelbundna besök av-
läggas vid de experimenterande skolorna.

Önskvärdheten av en sådan försöksverksamhet ligger dock i öppen dag.
Om de organisatoriska förutsättningarna skapas, bör det icke vara omöjligt
för överstyrelsen att fylla vissa centrala funktioner även inom den fria
försöksverksamhet, som uppbäres av intresserade lärare. Dessa lärare böra
ha rätt att förvänta, att överstyrelsen i mån av behov biträder dem med
råd och hjälp vid utformningen av uppslagen och förmedlar en resultat-
främjande kontakt med andra pågående undersökningar. Överstyrelsen
torde å sin sida för utförandet av sina undersökningar kunna räkna på
bistånd av en stab av frivilliga medhjälpare inom alla skolformer. Den av-
delning eller rotel inom skolöverstyrelsen, som sysslar med den praktiska
försöksverksamheten, komme på så sätt att intaga en ställning, som i vissa
drag erinrar om folkbildningsrotelns ställning i förhållande till det fria folk-
bildningsarbetet. Målet för överstyrelsen bör vara att skaffa sig den över-
blick över arbetsfältet i dess helhet, som är av väsentlig vikt för samord-
nandet av alla goda krafter.

Något som även talar för att ett försöksorgan snarast möjligt inrättas
inom skolöverstyrelsen är den omfattande försöksverksamhet, som påkallas
av en skolreform och torde vara en förutsättning för att en sådan med
framgång skall kunna föras ut i det praktiska livet. Behovet av försök av
olika slag framskymtar på många ställen i skolkommissionens betänkande,
ofta med uttrycklig rekommendation. I detta sammanhang bör beaktas,
att kommissionen planerar stort anlagda försök med den i betänkandet
skisserade medborgarskolan redan från och med läsåret 1949/50. På grund
av de organisatoriska och administrativa frågor, som äro förknippade med
en sådan försöksverksamhet, torde överstyrelsens medverkan bliva ofrån-
komlig, så snart planläggningsstadiet passerats. Verksamheten måste organi-
seras och ledas under ständig kontakt med lokala styrelser, inspektörer och
rektorer. En mångfald praktiska frågor inställa sig i samband med försöken
och den allmänna expansion, som förestår inom skolväsendet. Framför allt
är det dock önskvärt, att överstyrelsen alltifrån början göres skickad att
leda och råda även i fråga om det inre arbetet i samband med de försöks-
anordningar, som med utgångspunkt i skolkommissionens förslag böra under
de närmaste åren igångsättas. Frågor om studieplanerna för särskilda
ämnen och om grundkurser och överkurser torde komma att i hög grad
sysselsätta dem som inom överstyrelsen skola svara för försöksverksam-
heten. Instruktionsmöten och kurser måste hållas för de i försöken med-
verkande lärarna. Nyttiggörandet av det stora material, som insamlats
vid skolkommissionens inventering, är en maktpåliggande uppgift, som icke

heller kan alltför länge undanskjutas. Ett ständigt samarbete med skolkommissionen och dess delegationer torde bliva utmärkande för verksamhetens första fas.

Beträffande organisationen av den förordade försöksroteln framhåller överstyrelsen, att uppbyggandet av roteln, vilken borde bli en från övriga avdelningar inom överstyrelsen helt fristående rotel, borde ske successivt allteftersom erfarenheter samlas och nya arbetsuppgifter träda fram. Såsom chef för roteln borde placeras ett undervisningsråd med placering i lönegraden Cp 10; denne skulle förordnas för sex år i taget. Lönegradsplaceringen har motiverats med de kvalifikationer, som måste ställas på denne befattningshavare. Förutom pedagogisk fackinsikt och frisk experimenteringslust fordrades den på erfarenhet grundade realism, som kunde skilja de praktiskt användbara uppslagen från de många utopiska. Med roteln borde vara förenad en tillräckligt omfattande konsulentverksamhet. För detta ändamål har för budgetåret 1949/50 förordats anvisande av 35 000 kronor, att disponeras till arvoden åt konsulenter och andra sakkunniga biträden, anställda för längre eller kortare tid och med heltidstjänstgöring eller partiell tjänstgöring alltefter arten av de arbetsuppgifter, som anmälde sig. För rotelns kansli har föreslagits en förste byråsekreterare i Ca 29 ävensom amanuens- och biträdespersonal för en beräknad kostnad första året av omkring 25 000 kronor.

De sammanlagda kostnaderna för den föreslagna roteln ha för första verksamhetsåret beräknats till i runt tal 94 000 kronor.

Statskontoret har på närmare anförda skäl icke ansett sig kunna förorda att en särskild rotel upprättas för ifrågavarande försöksverksamhet. Därest en förstärkning av överstyrelsens personal för detta ändamål skulle anses påkallad för nästa budgetår, syntes dylik förstärkning böra åvägabringas inom den nuvarande organisationens ram. Därest emellertid *Kunql. Maj:t* skulle finna angeläget att redan nu genomföra överstyrelsens förslag, borde enligt statskontorets mening i vart fall icke ifrågakomma att inrätta någon förordnandetjänst utan borde i så fall rotelchefen placeras i lönegrad Cg eller Ce 33. Förslaget om inrättande av en förste byråsekreterartjänst har icke i och för sig föranlett erinran från statskontorets sida; tjänsten borde dock placeras i Ce 27 i likhet med motsvarande befattningshavare vid psykologisk-pedagogiska institutet.

Statens lönenämnd har i likhet med statskontoret funnit rotelchefen böra placeras i 33 lönegraden och förste byråsekreterartjänsten i 27 lönegraden.

I skrivelse den 22 februari 1949 har *1946 års skolkommission* hemställt, att *Kunql. Maj:t* ville fastställa av skolkommissionen föreslagna allmänna riktlinjer för försöksverksamheten med nioårig enhetsskola, samt att *Kunql. Maj:t* ville medgiva, att av kommissionen föreslagna kommuner må vid av kommissionen föreslagen tidpunkt och i enlighet med de allmänna

riktlinjerna påbörja här ifrågavarande verksamhet. Kommissionens förslag i sistnämnda hänseende innebär, att 12 närmare angivna kommuner skulle få påbörja försöksverksamheten redan hösten 1949, medan 17 andra namngivna kommuner föreslagits skola först hösten 1950 igångsätta försöksverksamhet. Kommissionen har även anmält, att den hade för avsikt att för försöksverksamhet vid den senare tidpunkten föreslå ytterligare ett antal kommuner. Beträffande namnen å förutnämnda kommuner ävensom beträffande de av kommissionen uppdragna allmänna riktlinjerna för försöksverksamheten torde få hänvisas till handlingarna i ärendet.

I samband med nämnda framställning har *skolkommissionen* i särskild skrivelse hemställt, att ett belopp av 30 310 kronor måtte ställas till kommissionens förfogande för bestridande av kostnaderna för en kurs, som kommissionen hade för avsikt att sommaren 1949 anordna för de skolchefer och lärare, som skulle delta i den av kommissionen förordade försöksverksamheten. Kursen, som skulle pågå under tiden 17 juni—14 juli 1949, avsåges förlagd till Gripsholms folkhögskola. I kursen beräknades delta 60 lärare, varjämte 20 överlärare beräknades delta under de första sju dagarna. Beträffande beräkningen av kostnaderna i detalj torde få hänvisas till handlingarna i ärendet.

Skolöverstyrelsen har tillstyrkt framställningen.

I anslutning därtill har *överstyrelsen* vidare i skrivelse den 22 februari 1949 hemställt om anvisande för budgetåret 1949/50 av ett reservationsanslag av 100 000 kronor för anordnande sommaren 1950 av liknande kurser som den av skolkommissionen för sommaren 1949 planerade. Det högre anslagsbeloppet har motiverats med att antalet deltagare borde beräknas bli större på grund av den vidgade omfattning, försöken med enhets-skolan torde komma att få från och med budgetåret 1950/51.

Departementschefen. Såsom jag tidigare för riksdagen anmält kommer något på skolkommissionens principbetänkande grundat förslag ej att föreläggas årets riksdag. Inom ecklesiastikdepartementet pågår nu bearbetningen av det synnerligen omfattande materialet i denna fråga i den avsikten, att förslag skola kunna framläggas för 1950 års riksdag.

Det är givet, att en så genomgripande omdaning av skolväsendet som den av kommissionen förordade måste föregås av en omfattande försöksverksamhet. Detta gäller i all synnerhet förslaget om en 9-årig enhetsskola. Sedan skolkommissionen i sitt förutnämnda principbetänkande uppdragit vissa allmänna riktlinjer för en försöksverksamhet i detta avseende, har kommissionen sedermera, såsom av den föregående redogörelsen framgått, inkommit med ett närmare preciserat förslag till denna verksamhets genomförande, varvid förutsatts, att verksamheten skulle påbörjas redan nästa läsår. Vidare har skolöverstyrelsen framlagt förslag om skapandet av de organisatoriska förutsättningarna för ledningen av bland annat denna försöksverk-

samhet och därvid förordat inrättandet inom överstyrelsen av en särskild s. k. försöksrotel.

I samband med att riksdagen, som jag hoppas, nästa år får tillfälle att taga ställning till riktlinjerna för en skolreform, måste givetvis även frågan om försöksverksamhetens närmare anordnande bli föremål för överväganden. Ett igångsättande i viss utsträckning av denna verksamhet redan från och med instundande hösttermin synes emellertid önskvärt ur flera synpunkter, bland annat med hänsyn till det från kommunernas sida visade stora intresset för saken. Jag har därför redan i årets åttonde huvudtitel (punkten 224) förordat, att det borde få ankomma på Kungl. Maj:t att vidtaga försöksanordningar inom skolväsendets område och därvid lämna medgivande till avvikelser från bestämmelser, som tillkommit med riksdagens medverkan. Jag vill framhålla, att den försöksverksamhet, som kan komma till stånd under läsåret 1949/50, icke kommer att innebära några större omvälvningar av skolväsendet inom de berörda kommunerna. En viss omläggning av undervisningen och lärostoffet kommer dock att ske inom femte (i vissa fall fjärde) samt första klasserna. Skulle efter detta läsår någon kommun icke vilja fortsätta försöksverksamheten — vilket jag dock icke har anledning förmoda — möta inga större svårigheter att återgå till den nuvarande skolordningen. Jag avser givetvis att hålla riksdagen underrättad om försöksverksamhetens omfattning samt om resultaten av densamma. Jag vill även framhålla, att behörig hänsyn kommer att vid försökens anordnande tagas till inom skoldistriktet föreliggande särskilda förhållanden.

En fråga, som påkallar riksdagens medverkan, gäller de ekonomiska betingelserna för skoldistriktet för försöksverksamheten. Detta spørsmål, som icke har någon aktualitet för nästa budgetår, då försöken ännu blott komma att röra sig inom den nuvarande folkskolans ram, torde få upptagas till närmare övervägande vid nästa års riksdag.

Jag delar skolöverstyrelsens uppfattning om behovet av en på lämpligt sätt organiserad central ledning av såväl ifrågavarande försöksverksamhet som den försöksverksamhet, som redan nu i olika hänseenden bedrivs vid folkskoleväsendet. Jag är emellertid icke för närvarande beredd att taga ställning till förslaget om inrättande för ändamålet av en särskild försöksrotel inom överstyrelsen. Den närmare prövningen av detta projekt torde böra anstå till nästa år. Vad som nu närmast erfordras är att skapa de ekonomiska betingelserna för nästa års försöksverksamhet. Jag vill då erinra om att Kungl. Maj:t på min hemställan i årets åttonde huvudtitel föreslagit riksdagen att under rubriken Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m. anvisa ett reservationsanslag av 50 000 kronor. Detta anslag har emellertid närmast avsetts för sådan försöksverksamhet, som under alla förhållanden och oberoende av en blivande skolreform ansetts av behovet påkallad. De ytterligare medel, som erfordras på grund av vad jag i det föregående an-

fört, och som jag beräknar till i runt tal 50 000 kronor, torde lämpligen böra anvisas under nyssnämnda anslagsrubrik. Jag anser mig därför böra förorda, att, med ändring av Kungl. Maj:ts förutnämnda förslag, för nästa budgetår till Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m. anvisas ett reservationsanslag av 100 000 kronor. Ur detta anslag torde enligt av Kungl. Maj:t meddelade närmare bestämmelser få bestridas bland annat kostnaderna även för den förstärkning av överstyrelsens personal, som må befinnas erforderlig för försöksverksamhetens handhavande. Jag förutsätter därvid, att personalbehovet för nämnda ändamål skall nästa läsår bli icke oväsentligt mindre än överstyrelsen ansett sig böra räkna med.

Förutom nämnda anslag torde nu även böra anvisas medel till anordnande av den kurs, som skolkommissionen avsett att anordna sommaren 1949 för de lärare och skolledare, som skola deltaga i första årets försöksverksamhet. Då de beräknade kostnaderna härför, 30 310 kronor, icke givit mig anledning till erinran, förordar jag, att ett reservationsanslag å, i avrundat tal, 30 300 kronor för nästa budgetår anvisas för ändamålet. Till överstyrelsens förslag om anvisande av medel till liknande kursverksamhet sommaren 1950 är jag icke beredd att nu taga ställning.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte — med ändring av Sitt i årets statsverksproposition (bilagan åttonde huvudtiteln, punkten 165) framställda förslag rörande anslag till Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m. — föreslå riksdagen

att för budgetåret 1949/50 anvisa

a) till *Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m.* ett reservationsanslag av 100 000 kronor;

b) till *Kurser för lärare i samband med viss försöksverksamhet* ett reservationsanslag av 30 300 kronor.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Sven Nyborg.